

VAN-E ÉLET AZ EU-N TÚL?

Az Egyesült Királyság EU-tagságának alternatívái

Kaszap Márton

(PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem)

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány azt vizsgálja, hogy az Egyesült Királyság milyen lehetőségek közül választhat, ha kilépne az Európai Unióból. David Cameron 2013. elején kilátásba helyezte, hogy újraválasztása esetén 2017-ben népszavazást ír ki országa EU-tagságáról. A téma igen aktuális, mégis az tapasztalható, hogy legtöbbször csak az EU-tagság hátrányáról esik szó, nem pedig a kilépés utáni konkrét következményekről. Az EU-tagság alternatíváinak elemzése ezt a hiányosságot próbálja meg pótolni. Két nagy csoportra lehet bontani ezeket: egyrészt a létező (norvég, svájci, török modell), másrészt a nem létező, csak elképzelt alternatívákra (AEA, NAFTA, EU+1, Commonwealth, WTO). A tanulmány végére kiderül, hogy a lehetőségek számos olyan problémával rendelkeznek, amelyeket EU-tagként nem lehet érzékelni. Így az is előfordulhat, hogy a kevésbé népszerű EU-tagság is előnyösebb lehet, mint a kilépés utáni alternatívák. Az elemzés mindenki számára hasznos lehet, akik az EU-n kívüli élet dilemmáit szeretnék jobban megérteni.

Kulcsszavak: Egyesült Királyság ■ Európai Unió ■ az EU-tagság alternatívái ■ népszavazás ■ David Cameron

---

A KILÉPÉS FELVETÉSE

David Cameron brit miniszterelnök 2013. január 23-án történelmi jelentőségű beszédet mondott. A Bloomberg londoni központjában tartott beszédében kijelentette, amennyiben pártja 2015-ben újra hatalomra kerül, népszavazást fog kezdeményezni az Egyesült Királyság EU-tagságáról. A tervek szerint erre 2017-ig kerülne sor, a következő brit parlamenti ciklus első felében (Egedy, 2013).

A konzervatívok a következő kérdést szeretnék feltenni a népszavazáson: *Ön egyetért-e azzal, hogy az Egyesült Királyság az Európai Unió tagja legyen?* (*Do you think that the United Kingdom should be a member of the European Union?*) (UK Parliament, 2013). Bár korántsem biztos, hogy ez marad a végső megfogalmazás, az biztos, hogy egyértelmű választás elé kívánják állítani a brit szavazó-

kat: bent vagy kint szeretnének maradni? Másképpen fogalmazva, egy *in/out referendum*-ot szeretnének tartani.¹ Tehát egyértelműen a tagságról kérdeznének, és nem valamilyen átmeneti megoldásról.

A vita tehát bináris jellegűnek tűnik, ahol nincs harmadik lehetőség. Mégsem ilyen egyszerű a kérdés. David Cameron ugyanis azt is hozzátette, amennyiben sikerülne megreformálni a kapcsolatokat, és nagyobb függetlenséget kapna az Egyesült Királyság, akkor továbbra is a tagságot választaná.² A népszavazás ilyen módon tehát *implicit*e magában hordozná a megreformált tagságról alkotott véleménynyilvánítást is. Vagyis, ekkor már a feltett kérdés – függetlenül attól, hogy formailag a *jelenlegi tagság* (*status quo*) és a *kilépés* (*withdrawal*) közötti választásról szól – tartalmilag már a *megreformált tagság* (*reformed membership*) és a *kilépés* (*withdrawal*) közt tesz különbséget. A tartalmi eltolódás viszont csak abban az esetben valósulhat meg, ha 2017-ig sikerrel járnak a brit *kompetencia-tárgyalások* (*repatriation of competencies*), amelyek visszaszereznének néhány fontos jogterületet a mostani brüsszeli irányítás alól. Ugyanakkor, hatalmas bizonytalanság van azt illetően, hogy elegendő lenne-e két év 2015 után a tárgyalások lefolytatására. Ennek hiányában ugyanis nehezen lehetne máshogy értelmezni a népszavazáson a status quót, mint a *reform nélküli állapotot*. A brit választók ebben az esetben csak a jelenlegi állapotok és a kilépés közt választhatnak. (Elvileg létezik egy olyan megoldás is, ahol a választópolgárok a népszavazáson „meghitelezik” a kormánynak a megreformált tagságot. Vagyis formailag lehet, hogy a jelenlegi állapotok mellett tennék le a voksukat, de valójában ezt csak azért teszik, hogy időt adjanak a kormánynak az újratárgyalások befejezésére.) A népszavazás *tartalma* ezért nem egyértelmű. Nagyban függ egy bizonytalan köztes változótól, az újratárgyalásoktól (*re-negotiations*). Ennek sikerét pedig nem is annyira az EU és a brit kormány *szándéka* dönti el, hanem *az idő*. Márpedig a szűkre szabott tárgyalási időkeret (2 év) könnyen fölöslegessé teheti a reformtagságról szóló népszavazás gondolatát. Ha ilyen rövid idő alatt nincs megállapodás, akkor csak a mostani állapotokat tükröző status quo-ról lehet véleményt nyilvánítani.³

Marad tehát a nagy kérdés, hogy David Cameron akkor valóban ki akar lépni? Amennyiben igen, akkor nehezen érthető, miért ilyen körülményesen jár el,⁴ és adott esetben miért támogatná mégis a bent maradást. Ha viszont nem szeretne kilépni – csak megreformálni az EU-tagságot –, akkor miért ijesztget mégis a kilépéssel? Óhatatlanul is arra gondol az ember, hogy a kilépés lebegtetése tulajdonképp csak valamilyen *taktikai húzás* (*blackmailing capacity*), ami nem is gondolkodik igazán a kilépésben.⁵ Ezt csak azért teszi, hogy az újratárgyalásokra kedvezőbb alkupozícióba kerüljön. Ha ugyanis Cameron azzal riogat, hogy az Egyesült Királyság kilép az EU-ból – és ennek reális esélye is van –, akkor erősebb pozícióból vágthat neki a *kompetencia-tárgyalásoknak*, mivel azzal tud szankcionálni, hogy Európa harmadik legnagyobb

gazdasága elhagyja a közösséget. Ha azonban bebizonyosodik, hogy a kilépés megvalósíthatatlan, automatikusan megszűnik ez a tárgyalási előny. Sőt, Cameron presztízsveszteséget szenved el, mivel beigazolódnak, hogy olyan eszközöt használ (zsarolás), amely az EU számára elfogadhatatlan. Ráadásul az Európai Unió annak tudatában, hogy Cameron csak taktikázásra használja fel a kilépés lebegtetését, arra is elszánhatja magát, hogy egyáltalán nem enged Nagy-Britanniának. Alternatíva hiányában ugyanis nem tudnak ellene mit tenni. A kívánt mozgástér növelése helyett így könnyen az ellenkezője, annak leszűkülése következhet be. Minden attól függ, mennyire életképes a brit kilépés lehetősége.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy David Cameron erős euroszeptikus nyomásnak van kitéve. Egyrészt a saját pártja felől, ahol integrációpárti politikusok már nincsenek is, inkább csak abban van eltérés, hogy a képviselők mennyire euroszeptikusok.⁶ Másrészt egyre inkább megerősödik a radikális jobboldali Egyesült Királyság Függetlenségi Pártja (UKIP), amely legfőbb feladatának az EU-ból való kilépést tekinti. Ezért ha Cameron nem szeretne további szavazatokat veszíteni, akkor kénytelen bizonyos mértékig engedni a radikális euroszeptikusoknak. A kilépés mögötti hatalmi harc megértése ezért szintén nagyon fontos, de részletesebb tárgyalása sajnos nem fér bele a mostani tanulmányba.

Abban az esetben tehát, ha 2017-ig nem sikerül megállapodni a 2015-ben újraválasztott konzervatív kormánynak a kompetencia-felülvizsgálatokról, akkor a kilépés lehetősége reálissá válik. Érdemes ezért megvizsgálni, hogy milyen kilépési alternatívák közül választhat az Egyesült Királyság. Nem csak azért, mert az EU-tagság felmondása utáni világot mutatják be, hanem azért is, mert *már most* képesek befolyásolni a brit újratárgyalási esélyeket az alku-pozíciók keresztül. Következzék tehát a legrosszabb forgatókönyv (worst scenario): az a forgatókönyv, amikor a 2015-ben újraválasztott konzervatív kormánynak nem sikerül újratárgyalnia az EU-kapcsolatokat, és a brit lakosság 2017-ben népszavazással a kilépés mellett dönt.

AZ EU-TAGSÁG ALTERNATÍVÁI

Amikor az Egyesült Királyság kilépéséről beszélünk, egy dolgot a legelején le kell szögezni: bárhogy is alakuljon a jövő, valamilyen kapcsolatot továbbra is ápolnia kell az EU-val. Ennek belátása nyilván nem nehéz; az Egyesült Királyság földrajzilag, történetileg, politikailag, kulturálisan és gazdaságilag nagymértékben függ a kontinensről. Bár ennek mértékét lehet vitatni, teljesen negligálni nem. Ezért a kétoldalú kapcsolatokat a kilépés ellenére is működtetni kell. Hogy ezt milyen formában teszik, azt mutatják be az EU-tagság alternatívái.

A kilépés utáni lehetőségek nagyon színes képet mutatnak, de egy dologban megegyeznek: felmondják az EU-tagságot. Vagyis olyan állapotból indulnak ki, ahol a tagság (membership) már megszűnt, és helyette valamilyen tagságon túli (post-membership) megoldás születik. Másképpen fogalmazva, a kilépés után nem az EU-tagság megőrzése mellett megvalósítható *belső alternatívákat* keresik (mint pl. a megreformált tagság), hanem a tagság elvetése esetén bekövetkező *külső alternatívákat*. Tehát a lényegi különbség az, hogy az Egyesült Királyság elveszti minden korábbi, EU-tagságából eredő jogait és kötelezettségeit, és helyette új lappal indul a szervezeten kívül. Fontos azonban újra kiemelni, hogy a külső alternatívák csak a kép egyik oldalát mutatják be, a belső alternatívákat nem. Ezért érdemes lenne egy másik tanulmányban ezzel is foglalkozni.

Az európai integráció történetében korábban csak egy ország lépett ki. Grönland 1985-ben az után távozott, hogy Dánia nagyobb autonómiát adott számára, és lehetősége nyílt az EU-tagság felülvizsgálatára. Bár lakosságát és földrajzi elhelyezkedését tekintve Grönland nem tűnik jelentős országnak, az Egyesült Királyság szempontjából mégis fontos lehet, hiszen kilépésével jogi precedenst teremtett. Vagyis, ha az Egyesült Királyság kilépne, akkor ez nem az első eset lenne az EU életében. (Igaz, ilyen nagy ország még nem távozott.)

A kilépés jogi hátterét az Lisszaboni Szerződés 50. cikke határozza meg. A Lisszaboni Szerződés előtt nem volt hivatalos jogszabály erre vonatkozóan, így az se volt egyértelmű, hogy mi történik ilyen esetben. Az 50. cikk végül pontot tett ennek a bizonytalanságnak a végére, és kimondta, hogy bármely tagállam kezdeményezheti kilépését, ha az megfelel saját tagállami alkotmányos előírásainak. A kilépés szándékáról értesíteni kell az Európai Tanácsot, amely a kérés beérkezését követően a kilépési tárgyalások megkezdésére felkéri a többi EU-s intézményt (Tanács, Európai Parlament stb.) A kilépési tárgyalásokon döntés születik a korábbi szerződések megszüntetéséről, és lehetőséget biztosítanak egy tagság nélküli új alternatív szerződés megkötésére is. Az egyeztetéseket a kilépés kérését követő legfeljebb két éven belül le kell bonyolítani, amely alól haladékot csak az Európai Tanács egyhangú döntése adhat. A kilépés életbe lépését követően megszűnik minden addigi szerződési kötelezettség. Ha pedig a tagállam később mégis úgy dönt, hogy vissza akar lépni, akkor a Lisszaboni Szerződés 49. cikke alapján újra kell jelentkeznie (Lisbon Treaty, 2009).

A NORVÉG MODELL

Ha az Európai Unió kívüli alternatív kapcsolatokat elemezzük, a legjobban kiépített és rendszeres együttműködést Norvégia alakította ki. Az Európai Unió ugyanis multilaterális kapcsolatot tart fenn három EU-n kívüli országgal

(Norvégia, Izland, Liechtenstein) egy kibővített nemzetközi szervezet formájában, amelynek neve Európai Gazdasági Térség (European Economic Area – EEA). Az EEA tehát nem kormányközi megállapodás, hanem szupranacionális intézményekkel rendelkező multilaterális szervezet (Miller, 2012).

Azért érdemes norvég modellként említeni – és nem EEA-ként –, mert Norvégia gazdasági súlya olyannyira meghatározó,⁷ hogy szinte egyszereplőssé teszi a kapcsolatot. És könnyebben lehet a modellt beazonosítani egy országon keresztül, mint egy elvont és kevésbé ismert nemzetközi szervezeten keresztül. A norvég modell ezért bár egy kicsit leegyszerűsítő elnevezés, mégis hasznos lehet a továbbiakban.

Norvégia státusza az egyik legkézenfekvőbb megoldás lehet az Egyesült Királyság számára.⁸ Az északi ország része az EU egységes piacának anélkül, hogy tagja lenne az EU-nak. Ez azért lehetséges, mert az EEA-megállapodás szerint olyan szabadkereskedelmi övezetet alakítottak ki az EU-val, amely az egységes piac elemeit is tartalmazza (Hindley–Howe, 2001). Ugyanakkor az egységes piactól egy valamiben mégis eltér: nem alkot vámuniót az EU-val. Vagyis az a furcsa helyzet áll elő, hogy egy ország „kihagyja” a vámunió szintjét az integrációs folyamat szabadkereskedelmi és egységes piaci szintje közt. Ennek az lesz az eredménye, hogy Norvégiára nem vonatkozik a külső vámtarifa (Common External Tariff – CET) és a közös kereskedelempolitika (Common Commercial Policy – CCP) sem. Ennek pedig azt köszönheti, hogy saját vámokat alkalmazhat harmadik országok felé, illetve önállóan köthet szabadkereskedelmi megállapodásokat EU-n kívüli országokkal. A fenti előnyöknek azonban megvan a maguk ára is: egyrészt anyagi, másrészt politikai. Norvégiának ugyanis kötelező hozzájárulnia az EU költségvetéséhez a Norvég Alapon és az EEA Alapon keresztül (ami egyébként összességében jóval kevesebb, mintha EU-tag lenne). Másrészt el kell fogadnia, hogy Brüsszel döntéseket hoz helyette, amelyeket aztán neki is kötelezően végre kell hajtania.

A norvég modell legfontosabb jellegzetessége a *multilaterális* jelleg. Ezen belül pedig kiemelten fontos az *intézményi struktúra*. Norvégia ugyanis az EEA szupranacionális intézményeinek köszönhetően folyamatos és dinamikus kapcsolatban áll az EU-val. Ahelyett, hogy minden kérdéstről külön-külön bilaterálisan tárgyalna (mint ahogy ezt Svájc teszi), az EEA keretein belül automatikusan átveszi a jogszabályokat, így nem kell folyamatosan alkudozni. Norvégia esetében így az EU jogszabályainak (acquis communautaires) 75%-t már átvették (Persson, 2012). Példa erre a schengeni tagság is. De az intézményi háttérnek más előnye is van: vitás esetekben (pl. kereskedelmi konfliktusok) magasabb bírói szervhez lehet fordulni (az EFTA Bírósághoz), amely segít a problémák megoldásában. Illetve léteznek egyéb EEA-intézmények is (pl. EEA Tanács, EEA Vegyes Parlamenti Bizottság), amelyeken keresztül további kapcsolatot alakíthatnak ki más EU-tagállamokkal. Ezek mind a gördülékenységet és a folyamatos kommunikációt segítik elő.

Ugyanakkor pontosan ez a szupranacionális jelleg a modell legnagyobb hátránya is. Mivel az EU jogszabályainak többségét automatikusan át kell venniük, nem is dönthetnek róla, hogy szeretnék alkalmazni vagy sem. Jens Stoltenberg norvég miniszterelnök ezt úgy foglalta össze, hogy Norvégia „fax demokráciában” él. Azaz megkapják Brüsszelből faxon, hogy mit kell tenniük, és utána azt végre is kell hajtaniuk (North, 2013: 5.). Az esetek többségében nem élhetnek kifogással. Az EEA-tagság ugyanis kötelezően előírja, hogy melyik területeken kell automatikusan alkalmazni az EU-s jogot. Amennyiben Norvégia nem így cselekszik, szerződészegést követ el, és szankciót von maga után. Ráadásul nem is tud hathatósan fellépni saját érdekében az EU-ban, mivel tagság híján nem rendelkezik *szavazati joggal* sem. Az így keletkező demokratikus deficit a norvég modell legfontosabb hiányossága. Röviden összefoglalva, szavazás nélkül kell igazodni Brüsszel elvárásaihoz.

Norvégia azonban nem elégszik meg ezzel a helyzettel. Mivel formális úton (szavazáson keresztül) nem tudja befolyásolni az eseményeket, mindent megtesz, hogy *informális* csatornákon keresztül tegye meg ugyanezt. Ezeknek az informális kapcsolatoknak egy része kiépített, másik része pedig eseti (ad hoc) jellegű. Folyamatosan működő érdekérvényesítő fórum például a *szakértői csoportok* (expert groups) az Európai Bizottságnál és a *komitológiai bizottságok* (commitology committees) az Európai Bizottság és a Tanács közt. Szintén hatalmas munkát végez Norvégia brüsszeli nagykövetsége, amely informálisan az európai parlamenti képviselőket is megkeresi. A legfontosabb jellegzetessége mindegyik érdekképviseleti formának, hogy az EU döntéshozatalának a *kezdeti szakaszát* (early stage) tudják csak befolyásolni. Ha egy törvény tárgyalása ugyanis beindul, szinte lehetetlen érdemben befolyásolni a folyamatokat, hiszen a későbbi szakaszban már olyan eszközökre lenne szükség (szavazati jog), amellyel Norvégia nem rendelkezik. Így minden erővel a kezdeti szakaszra kell összpontosítani.

Norvégia ennek eredményeként sokszor még az EU-t is meg akarja előzni a szabályalkotásban. Ezt úgy érheti el, hogy más, az EU-n kívül működő intézményeknél lobbizik. A főként technikai jellegű kérdésekben (nemzetközi szabványok) gyakran az EU is átvesz rendelkezéseket más, nála nagyobb, globális szereplőktől. Jó példa erre a legtöbb ENSZ szakosított intézmény, de egyéb nemzetközi szervezetek is. A teljesség igénye nélkül következzen néhány szervezet, ahol Norvégia nagyon aktív munkát végez: Világkereskedelmi Szervezet (WTO), a Vámigazgatások Világszervezete (WCO), az Élelmizésügyi és Mezőgazdasági Világszervezet (FAO), az Állategészségügyi Világszervezet (OIE) (North, 2013). Ezekben a szervezetekben Norvégiának esetenként még nagyobb szava is lehet, mint más tőle nagyobb EU-tagállamoknak. Szintén jó példa a Halak és Haltermékek Kódex Alimentarius Szakbizottsága (Committee on Fish and Fishery Products – CFFFP), amelynek üléseit rendszerint Norvé-

giában tartják, és ennek köszönhetően, komoly befolyással van a számára rendkívül fontos halászati ágazatra. Sőt, extrém esetekben még az is előfordulhat, hogy Norvégia határozza meg az EU jogszabályait. Ezt pontosan azért teheti meg, mert számos ügyben globálisan hozzák meg a döntéseket, nem EU-s szinten (North, 2013: 34.). Illetve még olyanról is tudunk, hogy az EU-tag Dánia és Svédország kereste meg Norvégiát, hogy képviselje helyettük álláspontjukat az ENSZ-ben, mivel a közös EU-állásfoglalás ezt nem tette számukra lehetővé (North, 2013: 45.).

Másik indirekt befolyásolási lehetőség a szavazatszere. Ugyanis Norvégia globális függetlensége miatt olyan gazdasági szektorokba is beleszóllhat, amelyek igaz számukra nem fontosak, de más EU-tagállamoknak az lehet. Ilyen például a személyautókra vonatkozó szabványok egy része, amelyet gyakran nem az EU, hanem az ENSZ alá tartozó Európai Gazdasági Bizottság (United Nations Economic Commission for Europe – UNECE) szabályoz. Itt Norvégiának van szavazati joga, de Nagy-Britanniának például nincs (North, 2013: 25.). A gépjárműgyártás ugyanakkor a brit ipar számára nagyon fontos, és hasznos lehet, ha a szabványok tekintetében jobban bele tudnának szólni a döntéshozatalba. Így Norvégia akár el is cserélheti szavazati jogát az EU-n belüli kompenzációért.

Főszabályként azonban el kell mondani, hogy ez a fajta *döntéshozatal* (decision-making) egyáltalán nem mérhető ahhoz az erőhöz, amit a tényleges *döntéshozatal* (decision-making) tudna biztosítani. Helyette tehát korlátolt befolyás (limited influence) és közvetett érdekérvényesítés tapasztalható. Norvégiának tehát komolyan meg kell küzdenie, ha valamit el akar érni az EU-ban. De az ellenkezője is igaz, hatalmas a csábítás, hogy inkább passzív szemlélője maradjon a folyamatoknak, és ne próbáljon meg beavatkozni. Ez a fajta „depolitizáció” óriási kárral jár a norvég demokrácia számára. A már említett „fax demokrácia” azt eredményezi, hogy a norvég parlamenten gyakorlatilag „átfutnak” az EU-s jogszabályok. Azokat nem is igazán tárgyalják, mivel úgy se tudnak rajtuk változtatni. Ez a demokratikus deficit tekinthető a norvég modell legnagyobb hiányosságának, és mindenkinek el kell fogadnia, aki hasonló megoldásra törekszik. Norvégia ezt már a kezdetek kezdetén tudomásul vette, és az EEA 1994-es megalakulásakor úgy írta alá a szerződést, hogy ezt a deficitet tekintette a különleges státuszáért fizetett árnak. Hatalmas kérdés, hogy ugyanerre az Egyesült Királyság is képes lenne-e? Márpedig a norvég út demokratikus deficit nélkül nem járható. Ahogy a norvég kormány elemzéséből kiderül, az EU-kapcsolatoknak „veleszületett strukturális feszültségei” (inherent structural tensions) vannak (idézi Lang, 2013: 11.). Egészen egyszerűen a modell alkalmatlan arra, hogy ezen változtatni lehessen.

Mindazonáltal, létezik egy szempont, ami az Egyesült Királyság számára nagyon is csábító lehet: az *ellenállás joga* (right of reservation). Az EEA szerző-

dés 102. cikkelye ugyanis lehetővé teszi, hogy Norvégia ellenálljon az EU-s szabályozásnak speciális feltételek mellett (Golden Bersagel, 2012). Vagyis Norvégia gyakorlatilag bármikor kérhet *opt-out*-ot (kívülmaradást), ha nem szeretne csatlakozni valamelyik EU-s szabályozáshoz. Az ellenállás joga különösen fontos lehet a nemzeti szuverenitás megőrzése szempontjából, olyan területeken, mint a halászat vagy a part menti (off-shore) olajkitermelés. Utóbbi Nagy-Britanniát is érinti Skócia partjainál, de már önmagában az *opt-out* is előszeretett brit politikai eszköz.

Mielőtt azonban messzemenő következtetéseket vonnánk le, fontos megállapítani, hogy ezzel az ellenállási joggal szinte alig él Norvégia. Sokkal inkább jellemző az EU-hoz való alkalmazkodás. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a norvég modell nem az *opt-out*-ok irányába mutat, hanem az *opt-in*-ekébe. Tulajdonképp egyetlen igazán nagy horderejű konfrontáció volt az EEA életében, és az se Norvégia, hanem Izland esetében. A 2008-as pénzügyi válság során ugyanis izlandi bankok mentek csődbe – köztük az Icesave is –, amelyek kezében nagy mennyiségű brit és holland betétállomány volt. Az izlandi kormány úgy döntött, hogy ezeket a betéteket nem kívánja kárpótolni. Ez óriási felháborodást szült az EU-ban, különösen Nagy-Britanniában és Hollandiában. A kötélhúzásnak végül az lett az eredménye, hogy Izland ellenszegült az EU-s elvárásoknak (igaz nem konkrétan a 102. cikkre hivatkozva), és az ügy az EFTA bírósága elé került, ahol aztán Izlandnak kedvező ítéletet hoztak (Tamus, 2013). Így a 313 000 fős Izland – igaz nem automatikusan, de – nemet mondott az 500 millió fős EU-nak. Bár rendkívül imponáló a példa, újra hangsúlyozni kell, hogy ez inkább csak kivétel. A gyakorlatban szinte kizárólag az alkalmazkodás érvényesül.

Végül érdemes néhány megjegyzést tenni. Először is, fontos felhívni a figyelmet, hogy Norvégia példáját nem lehet egy az egyben átültetni Nagy-Britanniára. Míg Norvégiában csak 5 millió ember él, Nagy-Britanniában ez a szám 65 millió. Továbbá a norvég és brit gazdaság szerkezetileg nagyon eltérő. Norvégiában két szektor (olaj, halászat) állítja elő a hazai össztermék nagy részét. Ezzel szemben a pénzügyi, a szolgáltató, és az ipari (gépgyártási) szektor kevésbé markáns. Nagy-Britanniában viszont ezek nagyon is fontosak, és a City (a pénzügyi szektor) is hatalmas jelentőségű. Ezért a brit–norvég párhuzamok értékelésekor mindig óvatosnak kell lenni.

Másodszor, az Egyesült Királyságnak, ha kilépne az EU-ból, és átlépne az EEA-ba, nem feltétlen lenne könnyebb élete. Az EEA ugyanis sok olyan szabályt tartalmaz, amely már most is korlátozóan hatna Nagy-Britanniára. Ilyen például a szupranacionális intézmények (EFTA Bíróság) és a gazdasági előírások jó része. Továbbá az EEA kiépített szervezeti struktúrával bír, önálló szerződésekkkel, amelyeken utólag változtatni nem igazán lehet. Így muszáj alkalmazkodni a bent lévőkhez. Ráadásul, szükség volna az EEA tagállamok jóvá-

hagyására is, amely koránt sem evidens, mivel ha az Egyesült Királyság belépne, méretei miatt nagyon eltolódnának az arányok a kicsik kárára. Tehát az is elképzelhető, hogy az EEA-tagok megvétóznák a brit belépést.

Harmadszor, a norvég modell (és a svájci) nem tekinthető végső állomásnak (end itself). Helyette inkább olyan helyzetről kell beszélni, amely folyamatosan átalakul, és rövid késéssel követi az EU-s folyamatokat. A legtöbb esetben ezek az országok teljesen ki vannak szolgáltatva az EU-nak. Bár meg van az ellenállási joguk, ezzel alig élnek. Azt tapasztalhatjuk tehát, hogy Norvégia az *opt-in*-ek útját választja, ami ellentétes a britek által támogatott *opt-out*-tal.

Ha az Egyesült Királyság átlépne az EEA-ba, bár nyilvánvalóan szerezne néhány előnyt (kevesebb költségvetési befizetés, ellenállási jog), de összességében valószínűsíthető, hogy több hátrányt vonna maga után a perifériára kerülés. Ráadásul illuzórikus azt hinni, hogy a norvég modellnek köszönhetően kevesebbet kellene majd Brüsszellel tárgyalni. Még az is előfordulhat, hogy többet, de immár szavazati jog nélkül. Ezért komoly veszélye van annak, hogy Norvégiához hasonlóan az Egyesült Királyság is ki lenne szolgáltatva Brüsszelnek. A norvég modell ezért jelenlegi formájában nem képes a brit érdekeket megfelelően szolgálni.

A SVÁJCI MODELL

A norvég modell után a második legjobban kiépített kapcsolat a svájci modell. Azért csak második, mert a norvég multilaterális viszony helyett Svájcnak csak bilaterális kapcsolatai vannak. Ez azt jelenti, hogy hiányzik mindaz az intézményi háttér és automatizmus, ami Norvégia esetében megtalálható. Mint eddig is, ez egyszerre előnnyel és hátránnyal jár.

Svájc 1972 óta szabadkereskedelmi megállapodásban áll az EU-val (és annak jogelődjével). Azóta folyamatos nyomás volt az iránt, hogy további kétoldalú szerződéseket kössenek. Jelenleg kb. 120 kétoldalú megállapodás él az EU és Svájc közt. Ebből 20 tekinthető különösen fontosnak, a többi inkább kiegészítő, technikai jellegű. A legfontosabbakat Svájc két lépésben kötötte meg: 1999-ben a Bilaterals I-et (7 szerződést) és 2004-ben a Bilaterals II-t (9 szerződést). A megállapodások célja alapvetően a kölcsönös piacnyitás volt (Buchan, 2012). Ennek érdekében a legfontosabb feladat a *nem-vámjellegű akadályok* (non-tariff barrier) lebontása volt. Ez azért fontos, mert igaz, hogy 1972. óta szabadkereskedelmi megállapodásban vannak az EU-val, még mindig rengeteg olyan technikai jellegű előírás él, amelyek úgy hatnak, mintha vámok lennének. Ezért a technikai szabványok, az elismerési tanúsítványok és a mezőgazdasági jogszabályok harmonizációja rendkívül fontos.

A svájci modell bilaterális jellegéből számos dolog következik. A legfontosabb, hogy Svájc és az EU elvileg egyenrangú félként tárgyalnak. Mint ilyen, Svájcot megillet minden olyan jog, amely a szerződő felek egyenrangúságából következik. Vagyis a tárgyalásokon minden kérdés kapcsán aggályainak adhat hangot, semmire sem kötelezhető akarata ellenére, és a szerződések módosítását is kezdeményezheti, ami szinte elképzelhetetlen az EU-tagállamok számára. Ezek olyan jogok tehát, amelyek hatalmas függetlenséget biztosítanak számára. Norvégiával ellentétben a svájci modellben nincs demokratikus deficit. Sőt, éppen ellenkezőleg, *demokratikus legitimitás* van. Azért, mert nemcsak a svájci kormány számára nyújt tökéletes beleszólást, hanem a svájci lakosságnak is. A svájci demokrácia sajátos, közvetlen jellege miatt ugyanis az állampolgárok a legtöbb EU-s kérdésben népszavazáson nyilváníthatják ki a véleményüket. Ezért fölösleges a svájci modellben ellenállási jogot keresni, ez itt magától értetődő.

A svájci modell függetlenségének azonban szintén meg van a maga ára. Bár itt is létezik pénzügyi hozzájárulás az EU költségvetéséhez, ez koránt sem akkora, mint Norvégia esetében. Sokkal nagyobb ár azonban a bilateralizmusból adódó nehézségek. A folyamatos kétoldalú egyeztetések ugyanis nem teszik lehetővé, hogy az ügyeket olyan dinamikus és gyorsan kezeljék, mint Norvégia esetében. Helyette minden kérdésben külön kell megállapodni, ami roppant *statikussá és lassúvá* teszi a modellt (Buchan, 2012). Ha például Brüsszelben hoznak egy jogszabály-módosítást valamelyik termékszabványról, Svájc nem képes addig az egységes piachoz hozzáférni, amíg meg nem felel az új előírásnak, amihez pedig közösen kell módosítani a kétoldalú szerződést. Ez pedig nagyon sok időt vesz igénybe, és arra kényszeríti Svájcot, hogy minden apró ügyről tárgyaljon.

A másik bilaterális hátrány az *intézményi struktúra hiánya*. Abban az esetben, ha Svájc és az EU közt nézeteltérések adódnak, nincs semmilyen bírói fórum, amely segítene rendezni a kapcsolatokat. Márpedig ennek hiányában csak kettőjükön múlik, lesz-e egyetértés. Ráadásul eddig azt feltételeztük, hogy az EU és Svájc tárgyalásain mindig egy-egy ügyről tárgyalnak, holott ez nem így van. A kétoldalú megállapodások többségét *összekötve* tárgyalják (mint ahogy azt a Bilaterals I. és II. is mutatja). Másképpen fogalmazva, olyan ügyeket is összekapcsolnak, amelyek eredetileg nem is függtek össze. Viszont így már az egyik megállapodás feltétele lesz a másik. Az ilyen kérdéskötést „guillotine klauzulának” hívják (CBI Report, 2013). Minden kérdést egyszerre kell elfogadni. A témák közti szemezgetés (pick & mix) így ki van zárva. (Megjegyzés: Pontosan ez a guillotine klauzula okozhat nagy gondot Svájcnak a jövőben. A külföldi munkavállalókat korlátozó 2014. február 9-i népszavazás miatt a svájci kormánynak ugyanis meg kell változtatnia a Bilaterals I. szerződés 7 pontja közül az egyiket. Márpedig, ha ezt megteszi, akkor a többi hat is

érvénytelenné válik, jelentős gazdasági nehézségeket vonva ezzel maga után.)

Mindez arra hívja fel a figyelmet, milyen veszélyek vannak a bilaterális modellben. Elvileg olyan tárgyalási megoldásokat alkalmaznak, amely a szerződő felek egyenrangúságát biztosítja. Ugyanakkor az EU sokszor felhasználja erőfölényét annak érdekében, hogy a tárgyalásokat a saját maga szempontjai szerint alakítsa. A tárgyalásokon ezért rendszerint az EU diktál. Jó példa erre a Bilaterals I. tárgyalás, amikor Svájc 15 területen szeretett volna megállapodni, az EU viszont csak 4-en. Végül 7-ben állapodtak meg, de ennek is túlnyomó része az EU érdekeit szolgálta (CBI Report, 2013: 12.). Mivel tehát ilyen nehezen mennek a tárgyalások, rendszerint Svájc hajlik az EU-s normákat elfogadni. Csak így tehető rugalmassá ez a roppant statikus modell. Sőt, már az idővesztegetés is lemaradással járhat, mivel az EU közben folyamatosan tovább halad, és nőnek a különbségek. Ezért Svájc is egyre inkább az *opt-in*-eket választja az *opt-out*-ok helyett. Ami szintén ellenkező dinamikájú, mint amit az Egyesült Királyság követni szeretne.

Természetes módon Svájcnak nincs szavazati joga az EU-ban, mivel nem tagállam. Viszont ezt még súlyosbítja, hogy azokkal az informatív csatornákkal sem rendelkezik, amelyekkel Norvégia igen. A legtöbb EU-s intézménybe még csak megfigyelőt se küldhet. Csak elvétele találunk néhány szakmai ügynökséget, ahol képviselteti magát. Ilyen például schengeni tagsága miatt a Schengeni Információs Rendszer (SIS), illetve egyéb oktatási és kutatási programok. Összességében azonban elmondható, hogy az EU döntéshozatalára szinte semmilyen befolyással nincs Svájc.

Ha a norvég modelltől elmondtuk, hogy nem tekinthető végállomásnak, akkor a svájcra ez még inkább igaz. A bilaterális szerződések statikus jellege miatt hatalmas nyomás nehezedik a svájci kormányra, hogy az EEA irányába mozduljon el, vagyis kövesse Norvégiát (Wallis, 2005). Abban az esetben, ha nem mennének el teljesen az EEA-tagságig, de azt nagyon megközelítenék, egy új EEA Plusz modelltől is beszélni lehetne. Tekintettel arra viszont, hogy már az EEA is helyenként bizonytalan képet mutat, nehéz feltételezni, hogy a svájci és norvég modell közt lenne félúton egy harmadik megoldás. Így inkább csak „elmélyített svájci modelltől” érdemes beszélni.

A britek számára nyilván a legvonzóbb a svájci modellben a kétoldalú tárgyalás lehetősége. Az, hogy minden területen saját maguk állapodhatnak meg az EU-val, semmilyen szupranacionális kényszerítő erő nincs felettük. Ugyanakkor, ha az Egyesült Királyság a svájci utat szeretné követni, akkor le kell mondania a szavazati jogáról, és folyamatos tárgyalási kényszernek lenne kitéve. Ha eddig nehéz kapcsolata volt Brüsszellel, miért lehetne gondolni, hogy ezután könnyebb lenne? Márpedig újra és újra le kellene ülni a tárgyalóasztalhoz. A problémák ezért valószínűleg nem szűnnének meg.

A TÖRÖK MODELL

A norvég és svájci opció után a harmadik legjobban kidolgozott változat a *török modell*. Törökország és az EU viszonya már közel fél évszázados múltra tekint vissza. Bár Ankara régóta szeretne az Európai Unió tagja lenni, idáig csak a *vámunió* szintjéig jutott el. Ez a szint a szabadkereskedelmi megállapodást követi, de még nem éri el a közös piac szintjét. A közös piacban ugyanis már érvényesül a négy szabadság elve is (áru, tőke, munka, szolgáltatás szabad áramlása), amely a vámunióból még hiányzik. Ennek eredményeként Törökország nem férhet automatikusan hozzá az EU piacához, és nem is szólhat bele a döntéshozatalba. A vámunió azonban annyiban több a szabadkereskedelmi megállapodásnál, hogy nemcsak a tagállamok közt szünteti meg a vámokat, hanem kifelé is – harmadik országok felé – azonos vámokat alkalmaz.

A török vámunió nem tekinthető „vegytiszta” vámuniónak; annál azért egy kicsit több. Léteznek ugyanis olyan kétoldalú megállapodások Törökország és az EU közt, amelyek szorosabbá teszik a viszonyt. Ilyenek például a különböző oktatási, tudományos és munkavállalási megállapodások. Az EU–török viszony ezért egyszerre mutat multilaterális és bilaterális elemeket. Multilaterális abból a szempontból, mert a többi EU-s országgal együtt tagja ugyan annak a vámuniónak. Bilaterális pedig azért, mert számos kérdésben saját kétoldalú kapcsolata van Brüsszellel. Ezért vannak olyan területek, ahol Törökországban ugyanolyan szabályozás van, mint például Németországban vagy Magyarországon – ilyenek például az ipari termékekre vonatkozó előírások egy része –, és vannak olyan területek is, ahol külön Törökországra vonatkozó szabályozás van.

Ennek a felemás viszonyoknak nagy előnye, hogy Törökország számos olyan kérdésben önálló alkut köthet, ahol más EU-tagállam nem. Ugyancsak előnye, hogy ezekben a kérdésekben egyenrangú félként tárgyalhat Brüsszellel, nem pedig a 28 tagú EU egyik tagállamaként. Továbbá szintén kedvező, hogy nem kell befizetnie a közös EU-költségvetésbe (ellentétben Norvégiával vagy Svájcjal, akiknek kell.) Sokkal nagyobb hátránya viszont, hogy a vámuniót érintő közös kérdésekbe egyáltalán nem szólhatnak bele. Holott a témában számos olyan brüsszeli döntés születik (pl. termékszabványok, közös kereskedelempolitika), amelyek Törökországra is vonatkoznak. Anélkül kell tehát átvenniük ezeket a jogszabályokat, hogy beleszólhatnak a meghozatalukba. Így tehát hasonló demokratikus deficit van, mint Norvégiánál. A bilaterális függetlenség előnye elvesz a multilaterális függőségben. Sőt, megkockáztatható, hogy a hátrány jóval nagyobb az előnynél. Ezért a török vámunió inkább tűnik politikai motivációjának, mintsem gazdaságinak. (Ettől remélik ugyanis, hogy előbb lehetnek teljes jogú tagjai az EU-nak.) (Booth–Howarth, 2012: 41.)

***

A norvég, a svájci és a török modell bár sok mindenben eltér, egy dologban megegyeznek: mindegyik már most is létező, többé-kevésbé jól bejáratott modell. Ezzel szemben a most következő alternatívákról ugyanez nem mondható el. Többségük logikai konstrukció, és ezért nagy kockázatuk van.

Új nemzetközi szervezet (AEA)

A Társult Európai Térség (Associated European Area – AEA) olyan új nemzetközi szervezet lenne, amely az EU-tól függetlenül jönne létre, de bizonyos területeken együttműködne vele (Cash, 2000). Az AEA alapvetően szabadkereskedelmi megállapodás lenne a benne részt vevő EU-tagállamok és a többi nem EU-tagállam közt. Nem lennének többé szupranacionális intézmények (Bizottság és Parlament), csak az EU-ban léteznének. Hármass tagolódás jönne létre. Egyrészt lennének kizárólag EU-tagok, másrészt közös EU- és AEA-tagállamok, harmadrészt kizárólag AEA-tagok. Ennek köszönhetően fel lehetne oldani azt a mostani bináris ellentétet, hogy választani kell az EU-tagság és a kívülmaradás közt. A modell igazából az EEA-kapcsolatokra hasonlít (a norvég modellre), ugyanakkor jóval lazább szervezetet feltételez (Baimbridge–Whyman, 2008: 194).

Új kormányközi megállapodás (EU+1)

Ez EU+1 olyan kormányközi megállapodás lenne, amely ellentétben az AEA-val, nem multilaterális jellegű, hanem bilaterális lenne (Oliver, 2013). Bár sokban hasonlít a svájci modellhez, lényegi különbség a potenciális bővítés lehetősége. Ha ugyanis az EU+1 helyett EU+2 vagy EU+3 jönne létre egyéb csatlakozó országokkal (pl. Kanadával), akkor már teljesen átalakulna a bilaterális jelleg multilaterálissá. Az ASEAN+3-ként ismert együttműködés – amely egyrészt az ASEAN-t, másrészt Kínát, Japánt és Dél-Koreát tartalmazza –, jól bizonyítja, hogy életképes lehet a modell. Az EU+1 igazából nem sokban különbözik a később tárgyalat WTO-modelltől. Tulajdonképp csak annyiban, hogy a WTO-tagságot kiegészítik egy laza kormányközi jelleggel. Ugyanakkor nem biztos, hogy az Egyesült Királyság számára ez elég mélyreható együttműködés lenne. A szoros kereskedelmi kapcsolatok ugyanis jóval intenzívebbet indokolnának.

Az Észak-atlanti Szabadkereskedelmi Megállapodás (NAFTA)

Az Egyesült Királyság korábbi történelmi kapcsolataira támaszkodva az európai kontinensen kívülre is kitekinthet. A brit-amerikai „különleges kapcsolat” jegyében csatlakozhatna az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodáshoz (North American Free Trade Agreement – NAFTA), amely így már négy országból állna (USA, Kanada, Mexikó, UK). Új neve pedig Észak-atlanti Szabadkereskedelmi Megállapodás (North Atlantic Free Trade Agreement – NAFTA) lenne (Baimbridge et al, 2006). Ugyanakkor hatalmas hiányossága ennek a mo-

dellnek, hogy nem számol az időközben létrejövő EU és USA közti szabadkereskedelmi megállapodással (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP). Márpedig, ha megkötnék, akkor rögtön megszűnne a NAFTA-ban élvezett brit különleges státusz, és ugyanabba a klubba kerülne vissza, ahonnan elindult. Ráadásul az Egyesült Királyság az USA-hoz képest kicsi ország. Tehát politikailag és gazdaságilag szinte biztosnak vehető a brit alárendeltség. Ez pedig a brit–amerikai „különleges kapcsolatot” is negatívan érintené. Az EU-ban élvezett nagyhatalmi súlyát ezért kockázatos volna lecserélni egy kisebb szerepért.

Visszatérés a Commonwealth-hez

A második történelmi kapocs, amelyhez az Egyesült Királyság visszanyúlhat az USA után, egykori gyarmatbirodalma. A Nemzetközösség (Commonwealth) által tömörített egykori angol gyarmatok hatalmas gazdasági potenciállal bírnak. Többségük rendkívül gyors gazdasági növekedéssel rendelkezik, amely imponáló a lassú növekedésű EU-val szemben. Ugyanakkor kétséges, hogy a Commonwealth helyettesíteni tudná a brit–EU kapcsolatokat (Springford–Tilford, 2014). A hajdani brit vezető szerep is elhalványult mára. Helyette napjainkban sokkal inkább India vagy Dél-Afrika játssza a kezdeményező szerepet. Illetve feltételezhető, hogy egy harmadik országnak, ha választania kellene a független Egyesült Királyság és az EU közt, valószínűleg az EU-t választaná. Ha kilépne az Egyesült Királyság az EU-ból, az is előfordulhat, hogy hiába fordul újra a volt gyarmatbirodalma felé, elutasítás lesz a válasz. Már most is születtek olyan nyilatkozatok, amelyek arra kérték Nagy-Britanniát, hogy maradjon inkább bent az EU-ban (Government of Japan, 2013). Sok külső országnak ugyanis az éri meg, ha Nagy-Britanniával úgy kereskedhet, mint EU-tagállammal. Ha mégis kilépnek, szélsőséges esetben az is előfordulhat, hogy az egykori gyarmatok felkérnek egy másik EU-tagállamot (pl. Írországot), hogy képviselje érdekeiket az EU-ban az Egyesült Királyság helyett (Oliver, 2013: 23.). Márpedig így az Egyesült Királyság leértékelődne, és még inkább perifériára szorulna. A Commonwealth opció ezért csak kiegészítő jelleggel működhet, önmagában nem.

WTO-modell

A WTO-modell a teljes szakítás (clean break) esetét mutatja be (Booth–Howarth, 2012; Milne, 2011). Azt, amikor az EU és az Egyesült Királyság közt megszűnik minden regionális közvetítő mechanizmus, és helyette kizárólag csak a közös világkereskedelmi szervezeti (WTO) tagság létezik. Számos probléma van ezzel. Egyrészt, rögtön visszaállnának a ma nem létező vámhatárok az Egyesült Királyság és az EU közt. A kereskedelem emiatt drágább lenne, és visszaesne. Másrészt a WTO-n belül szabályozni a kétoldalú kapcsolatokat, azt

is jelentené, hogy harmadik országok is beleszólhatnának a közös ügyekbe. Ez a függetlenséget korlátozná. Harmadrészt, Nagy-Britanniának jóval kisebb a relatív súlya a WTO-n belül, mint az EU-ban. Végül, a WTO döntéshozatala jóval lassabb és felszínesebb, mint az EU-é. Ezért nyugodtan ki lehet jelteni, hogy az intenzív kétoldalú kapcsolatokra alkalmatlan ez a modell. Létezik pár előny (pl. önálló kereskedelempolitika, teljes függetlenség), de sokkal több a hátrány. A WTO-modell a legkevésbé járható út.

KONKLÚZIÓ

A fenti, kilépés utáni EU-tagsági alternatívákat két csoportba érdemes osztani. Egyrészt léteznek a kevésbé életképes, erősen spekulatív, nagy bizonytalanságot hordozó lehetőségek, mint az AEA- (Associated European Area), az EU+1-, a NAFTA- (North-Atlantic Free Trade Agreement), a Commonwealth- és a WTO-opció. Másrészt léteznek az életkévesebb, már most is működő, kisebb bizonytalanságot hordozó alternatívák, mint a norvég, a svájci és a török modell. Utóbbi három az Egyesült Királyság számára is figyelembe vehető, működőképes lehet.

Ugyanakkor igazán csak két modell ajánlható: a *norvég* és a *svájci*. A török modell inkább politikai, mint gazdasági motivációjú. Ezzel szemben a norvég modell jól kiépített, és dinamikus opció, amely hozzáférést ad az egységes piachoz is. A svájciból bár ezek hiányoznak, a sajátos bilateralizmusa miatt nagy függetlenséget ad. Vegyük észre, hogy az egységes piachoz való hozzáférés és a nagyobb önállóság közt átváltás (trade-off) van. Minél jobban szeretne egy ország az EU piacához hozzáférni, annál több EU-jogszabályt kell alkalmaznia. Ami pedig nyilván a nemzeti szuverenitás csökkenésével jár együtt. Ha viszont több szabadságot szeretne elérni, akkor egyre jobban kiszorul az egységes piacról. A kettő egyszerre nem teljesülhet (Springford–Tilford, 2014).

A brit kilépés a jövőben is megőrzi aktualitását. Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy az Egyesült Királyság és az európai integráció ellentétes irányba halad. Míg az EU fejlődését a folyamatos mélyülés (ever closer union) jellemzi, addig az Egyesült Királyságot pont az ellenkezője, a folyamatos lazítás. Ha az Egyesült Királyság mégsem akar lazítani, és a jelenlegi állapotoknál megmarad, még sajnós ez is kevés lenne. A folyamatos mélyüléshez képest ugyanis a pillanatnyi megtorpanás is már lemaradással jár. A konfrontációra ezért a továbbiakban is számítani kell.

Mint láthattuk, sok a bizonytalanság David Cameron kilépési népszavazása körül. Több tényezőtől is függ: a 2015-ös konzervatív újraválasztástól, a 2015–17 közötti reformtárgyalások eredményétől, és a 2017-es népszavazástól. Ugyanakkor, ha 2015-ben győznének a konzervatívok, és 2017-ig nem sike-

rülne megállapodni a reformokról, valamint a lakosság a népszavazáson elutasítja a tagságot, akkor ezek az alternatívák reálisak is lehetnek. És addig is hasznukat vehetjük, ha a brit euroszkeptizmus dilemmáit szeretnénk jobban megérteni.

JEGYZETEK

- ¹ Érdemes megemlíteni, hogy az Egyesült Királyságban a népszavazás intézménye nem gyakori politikai eszköz. Mindazonáltal, egyre gyakrabban vetődik fel az igény iránta (pl. Referendum Act 2011).
- ² David Cameron a következőt nyilatkozta: "I don't want to see Britain leave the European Union – what I want to see is a reformed European Union and then the British people can make their views clear on whether it is better to stay in a reformed European Union or to leave." (Hope, 2013)
- ³ Ha 2015-ben győznek a konzervatívok, két évük lenne az újratárgyalásokra. Az EU átlagosan 2-3 év alatt dönt komolyabb kérdésekben. Ráadásul, Szlovákia és Málta is ekkor mutatkoznának be először az EU soros elnökeként. Illetve az Egyesült Királyság is 2017 júliustól soros elnök, amely nyilván szintén ellentétet szülne. Az újratárgyalás befejezésére 2017-ig (a népszavazásig) kevés az esély.
- ⁴ Adam Afriyie konzervatív képviselő már 2014-ben meg akarta tartani a népszavazást, de ezt Cameron elutasította.
- ⁵ Cameron a maga részéről ezt a vádat elutasította: „So the argument I have made is not some short-term tactical ploy. It is a long-term strategic choice for Britain. Let us reform this organisation, let us make changes to how it works, and then put those changes to the British people in a referendum.” (Cameron, 2013)
- ⁶ 2014. január elején 95 euroszkeptikus konzervatív képviselő „lázadt fel” Cameron ellen, amely komoly ellentétet szült a pártban (Swinford, 2014).
- ⁷ Az EEA Alap befizetésének 94%-t Norvégia fedezi. Letöltve: <http://eeagrants.org/Who-we-are/EEA-Grants> 2014.01.07.
- ⁸ Korábban az Egyesült Királyság Norvégiával együtt tagja volt az Európai Szabadkereskedelmi Megállapodásnak (EFTA). Az Egyesült Királyság azonban kilépett belőle, mert gazdaságilag versenyképtelen volt az Európai Gazdasági Közösséggel (EGK) szemben. Ha követné Norvégia példáját, akkor tulajdonképp visszalépne a korábban elhagyott szervezetbe.

IRODALOM

- Baimbridge Mark; Burkitt Brian; Whyman Philip (2006): *Alternative Relationships between Britain and the EU: New Ways Forward? Political Quarterly*, Vol. 77, No. 3, July-September 2006, Blackwell Publishing Ltd., Oxford.
- Baimbridge Mark; Whyman Philip (2008): *Britain, the Euro and beyond*, Ashgate, Aldershot.

- Booth, Stephen; Howarth, Christopher (2012): *Trading Places: Is EU membership still the best option for UK trade?* Open Europe, London.
- Buchan, David (2012): *Outsiders on the inside – Swiss and Norwegian lessons for the UK*, Center for European Reform, London.
- Cash, Bill (2000): *Associated, Not Absorbed – The Associated European Area: a constructive alternative to a single European state*, European Foundation, London. Letöltve: <http://www.europeanfoundation.org/files/associated-not-absorbed.pdf> 2014. 01. 17.
- Cameron David (2013): *Prime Minister's CBI speech 2013*, Letöltve: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-cbi-speech-2013> Letöltve: 2014. 01. 10.
- CBI Report (Confederation of British Industry) (2013): *Doing thing by halves? – Alternatives to UK EU membership – Lessons from Switzerland and Norway*, www.cbi.org.uk, London.
- Egedy Gergely (2013): Brit kilépés? A népszavazás terve. *Polgári Szemle*, 9. évf. 1-2. szám, 2013/1-2, Budapest.
- Golden Bersagel, Annie (2012): *Norway's Planned Reservation of the Third European Postal Directive and the Future of the European Economic Agreement*, European Union Law Working Papers, Stanford-Vienna Transatlantic Technology Law Forum, Stanford (USA) and Vienna (AU). Letöltve: http://www.law.stanford.edu/sites/default/files/child-page/205024/doc/slspublic/bersagel_eulawwp5.pdf 2014. 02. 16.
- Government of Japan (2013): *Japan-UK Relations – The UK Government's Review of the Balance of Competences between the United Kingdom and The European Union*, Contribution by the Government of Japan, 2013. 07. 11. Letöltve: http://www.uk.emb-japan.go.jp/en/japanUK/governmental/130711_UKEU.html 2014. 02. 16.
- Hindley, Brian; Howe, Martin (2001): *Better Off Out? – The benefits or costs of EU membership*, The Institute of Economic Affairs, London.
- Holehouse, Matthew (2014): *If an election were held tomorrow, Ed Miliband would win by a landslide* In [Telegraph.co.uk](http://blogs.telegraph.co.uk/news/matthewholehouse/100220387/if-an-election-were-held-tomorrow-ed-miliband-would-win-by-a-landslide/), Letöltve: <http://blogs.telegraph.co.uk/news/matthewholehouse/100220387/if-an-election-were-held-tomorrow-ed-miliband-would-win-by-a-landslide/> 2014. 01. 09
- Hope, Christopher (2013): *Adam Afriyie's pre-election EU referendum is 'not sensible', says David Cameron* In [Telegraph.co.uk](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/10370673/Adam-Afriyies-pre-election-EU-referendum-is-not-sensible-says-David-Cameron.html), 2013. 10. 10. Letöltve: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/10370673/Adam-Afriyies-pre-election-EU-referendum-is-not-sensible-says-David-Cameron.html> 2014. 01. 10.
- Lang, Arabella (2013): *Norway's relationship with the EU*, House of Commons Standard Note 6522, UK Parliament, London.
- Lindsell, Jonathan J. (2013): *The Prospects of an EU Renegotiation and Referendum*, Civitas: The Institute For The Study Of Civil Society, London.
- Lisbon Treaty (2009): *Article 50*. Letöltve: <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-European-union-and-comments/title-6-final-provisions/137-article-50.html>
- Miller, Vaughne (2012): *The UK and Europe: time for a new relationship?*, House of Commons Standard Note SN/IA/6393, London.
- Milne, Ian (2011): *Time to Say No – Alternatives to EU Membership*, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, London.

- North, Richard (2013): *The Norway Option – Re-joining the EEA as an alternative to membership of the European Union*, The Bruges Group, London.
- Oliver, Tim (2013): *Europe without Britain – Assessing the Impact on the European Union of a British Withdrawal*, SWP Research Paper, Berlin.
- Persson, Mats (2012): *Britain should pick-and-mix over Europe instead of apeing Norway*, online article, In Telegraph.co.uk, 2012. 07. 10. Letöltve: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/9389279/Britain-should-pick-and-mix-over-Europe-instead-of-apeing-Norway.html> 2014. 02. 15.
- Springford, John; Tilford, Simon (2014): *The Great British trade-off – The impact of leaving the EU on the UK's trade and investment*, Center for European Reform, www.cer.org.uk, London.
- Swinford, Steven (2014): *William Hague: Tory rebels not 'realistic' on Europe*. Telegraph.co.uk, Letöltve: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/10566611/William-Hague-Tory-rebels-not-realistic-on-Europe.html> 2014. 01. 13.
- Tamus, Katalin (2013): *Izland csatlakozási tárgyalásai*. In: Európai Tükör, XVIII. évf. 1. szám, 2013. tavasz, Budapest.
- UK Parliament (2013): *European Union (Referendum) Bill 2013-14* Letöltve: <http://www.publications.parliament.uk/pa/bills/lbill/2013-2014/0063/14063.pdf> 2014. 01. 06.
- Wallis, Diana MEP (2005): *Relegated to the Second Division? – Why Associate Membership of the EU would be bad for Britain*. European Movement, London.